

LESZEK ZYGNER

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych
im. Ignacego Mościckiego w Ciechanowie
ORCID: 0000-0001-9892-7426
leszek.zygner@pansim.edu.pl

***Mazowieckie studia i szkice historyczne*, red. Radosław Lolo, Jolanta Załączny, Pułtusk 2025, ss. 234**

***Mazowieckie studia i szkice historyczne* [Eng. *Mazovian Historical Studies and Sketches*], eds. Radosław Lolo, Jolanta Załączny, Pułtusk 2025, pp. 234**

Dzieje Mazowsza w ostatnim okresie doczekały się wreszcie kilkutomowej syntezy, która pozwoliła ukazać najnowsze badania dotyczące dziejów tej części Polski doprowadzone do 1945 r. Wiele jednak pozostało jeszcze do zrobienia, o czym co pewien czas piszą historycy badający dzieje naszego regionu. Aby chociaż w części uzupełnić istniejące luki badawcze, grupa młodych badaczy skupionych wokół Akademii Humanistycznej w Puławach przygotowała publikację zatytułowaną *Mazowieckie studia i szkice historyczne*, wydaną pod redakcją puławskich profesorów – Radosława Lolo i Jolanty Załączny. Praca ta zawiera 10 stosunkowo krótkich studiów monograficznych, ułożonych w porządku chronologicznym. Wszystkie te teksty – jak czytamy we wstępie – da się przypisać do trzech obszarów tematycznych. Pierwsza grupa tekstów dotyczy szeroko rozumianej historii Kościoła na Mazowszu epoki staropolskiej. Druga zawiera szkice z historii XIX i XX w., podejmujące wątki dotyczące poszczególnych postaci, instytucji naukowych, edukacyjnych i zakonnych. Trzecia grupa prezentuje dwa studia opisujące dziedzictwo kulturowe Mazowsza w kontekście historii badań oraz kultywowania tego dziedzictwa w aspekcie regionalnym. Każde ze studiów poprzedzone zostało krótkim streszczeniem, a na końcu zawiera bibliografię. Dla lepszego korzystania z pracy na końcu książki zamieszczono indeks miejscowości i indeks nazwisk, które pojawiły się w kolejnych tekstach oraz przypisach. Niestety indeks nazwisk jest trochę niedopracowany, gdyż nie można w nim odnaleźć nazwisk niektórych autorów, z których prac poszczególni badacze korzystali, wymieniając je w przypisach i bibliografiach. Może pośpiech, a może brak dokładnej korekty jest tego przyczyną.

Wśród zamieszczonych tekstów tylko jeden dotyczy epoki średniowiecza. Jest to artykuł Rafała Kłysa na temat studiów uniwersyteckich prałatów i kanoników kapituły katedralnej płockiej do końca XV w. Stanowi on podsumowanie i uzupełnienie dotychczasowych badań na ten temat prowadzonych przed laty przez Andrzeja Radziwińskiego z Torunia i Ewę Kobylńską z Warszawy. Kolejne trzy teksty dotyczą epoki nowożytnej. Pierwszy z nich, autorstwa Krzysztofa Wiśniewskiego, opisuje dwa edykty biskupa płockiego Wojciecha Baranowskiego dotyczące statusu Żydów zamieszkujących w dobrach biskupstwa płockiego, wydane 11 marca i 9 grudnia 1599 r. Tylko jeden z nich był do tej pory znany historykom – za sprawą Wincentego Hipolita Gawareckiego, co było przyczyną różnych błędów w dotychczasowej historiografii na temat położenia ludności żydowskiej w dobrach kościelnych na Mazowszu. Drugi z artykułów, autorstwa Marii Ewy Paluch, jest zarysem dziejów miasta biskupiego Andrzejewa, lokowanego na gruntach wsi Wronie, które otrzymało prawo chełmińskie w 1534 r. z rąk biskupa Andrzeja Krzyckiego i na jego cześć zostało nazwane Andrzejewem. Autorka opisuje też lustrację tego miasta z 1650 r., podjętą z inicjatywy biskupa płockiego Karola Ferdynanda Wazy, a także dzieje miejscowej parafii i kościoła. Trzeci z tekstów o tematyce nowożytnej, autorstwa Doroty Kołodziejczyk, przedstawia stan majątku biskupów płockich opisany w trzech inwentarzach sporządzonych w 1595 r., w latach 1692–1693 oraz w 1773 r. i 1785 r. Artykuł prezentuje nie tylko lokalizację dóbr biskupich, ale także zawiera zestawienie poszczególnych kluczy dóbr, wraz z miastami, wsiami i folwarkami do nich przynależnymi. Były to klucze: płocki, pułtuski, górznieński, mąkoliński, raciański, wyszkowski, czerwiński, brokowski, szumliński, jabłonowski, gródecki, do których w XVIII w. doszły jeszcze kolejne, położone w okolicach Płocka, Pułtusa, Makowa Mazowieckiego i Andrzejewa.

Historii XIX i XX w. dotyczy kolejnych sześć artykułów. W pierwszym z nich o. Wiesław Wiśniewski przedstawił początki zakonu pasjonistów w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem Przasnysza, Sadowia, Rawy Mazowieckiej, a także w Kieźlinach, Warszawie, Teofilowie oraz w Wiśle. Kolejny tekst, autorstwa Krzysztofa Sobocińskiego, opisuje zagadnienie walki o wprowadzenie języka polskiego do szkół na północnym Mazowszu w latach 1905–1906. Dotyczyło to wielu szkół początkowych, w tym szkół miejskich w Płocku, Ciechanowie, Mławie, Raciażu, Sierpcu, Bieżuniu, Żurominie i Chorzeli, a także gimnazjów w Płocku, Pułtusku i Łomży oraz seminarium nauczycielskiego w Wymyślinie. Trzeci z tekstów, którego autorem jest Robert Frączak, opisuje działalność Ludwika Ręgorowicza (1888–1970) w Warszawie, z którą związany był przed wojną jako pracownik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (1933–1939), a następnie krótko jako pracownik naukowy w Pracowni Dziejów Oświaty PAN (1957–1958). Mimo przejścia na emeryturę nadal pracował nad dziejami oświaty polskiej oraz działał aktywnie w Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Kolejny tekst, autorstwa Adama Stefana Lewandowskiego, dotyczy postaci Józe-

fa Piłsudskiego jako patrona Uniwersytetu Warszawskiego i upamiętnień z nim związanych na terenie tejże uczelni. To właśnie Józef Piłsudski w 1921 r. uroczystie przekazał insygnia odrodzonemu uniwersytetowi, a także otrzymał pierwszy w historii tego uniwersytetu doktorat honoris causa. W 1935 r. prezydent Ignacy Mościcki nadał tej placówce imię marszałka, ale po 1945 r. do nazwy tej już nie powrócono. Mimo różnych starań podejmowanych po 1989/1990 r. do przedwojennej nazwy uniwersytetu również nie powrócono. Piąty z tekstów, napisany przez Daniela Gazdę, prezentuje badania archeologiczne grodziska w Wiźnie, jakie prowadzone były od przełomu XIX i XX w. Przypomnijmy, że Wizna, leżąca nieopodal dawnej granicy mazowiecko-pruskiej, w okresie średniowiecza stanowiła ważny ośrodek obronny i handlowy, a także administracyjny oraz religijny w tej części Mazowsza. Ostatni z tekstów, autorstwa Darii Zarodkiewicz, przedstawia powstanie i działalność Centrum Dialogu Kulturowego „Dom Wesołka” w Makowie Mazowieckim, umiejscowionego w danym Bet ha-midrachu, tradycyjnym domu studiów nad prawem żydowskim, stanowiącym centrum duchowego i intelektualnego życia miejscowej społeczności żydowskiej. Autorka w bardzo ciekawy sposób analizuje kontekst historyczny oraz sam proces przekształcania przestrzeni sakralnej w miejsce aktywności kulturalnej i edukacyjnej, z poszanowaniem całego dziedzictwa religijnego i symboliki tego miejsca.

Choć prezentowana praca nie jest zbyt obszerna (liczy trochę ponad 200 stron, bez uwzględnienia indeksów i różnych wykazów), to jednak stanowi ważne i nowatorskie studium nad dziejami Mazowsza, które w ostatnich dwóch dekadach cieszą się sporym zainteresowaniem historyków, również młodego pokolenia, co dobrze wróży na przyszłość. Wydaje się, że dobrze pokazuje, jak ważny wkład do tych studiów wnoszą historycy i doktoranci związani z pułtuskim ośrodkiem badań historycznych.